

A nyelvváltás kalandja

Magyar származású külföldi költők

Összeállításunkban olyan költők lépnek elének, akiknek ereiben magyar vér csörgedez, ám sorsuk úgy rendelte, hogy gyermek- vagy felnőtt fejjel hazát és nyelvet váltottak, s műveiket évtizedek óta nem magyarul írják. Az itt közölt fordítások révén tehát valamelyest repatriálnak, hazaérkeznek – jóllehet akadnak közöttük, akik egyébként is rendszeresen megfordulnak hazánkban, számos szálon kötődnek az anyaország kulturális életéhez.

A költő, akinek mindennapi munkaeszköze a szó, szükségszerűen a nyelvből él. Szép számmal vannak mesterségek, melyeket a beszélt nyelvtől függetlenül bármely országban űzhetünk. Egy vízvezeték-szerelő Spanyolországban ugyanúgy javítja meg a csapot, mint Budapesten, egy fogorvos Ausztráliában is gond nélkül betöm egy lyukas fogat. Hanem az, aki egy adott nyelvből, pláne az anyanyelvéből él, csak igen bajosan válthat országot. Ennek alapján egy magyar költőt aligha érhet nagyobb megrázkódtatás, mint az anyanyelvi közeg elvesztése, az idegenbe szakadás. A jelenség komor olvasata szerint olyan ő, mint a földjéből kiszakított növény; elveszíti az életető táptalajt, fizikai létén túl szellemileg is hontalan-ná válik. Márai Sándor *Halotti beszéd* című versének elhíresült sora szerint „lehull nevérol az ékezet” – s bizony pontosan ez történt a most megszólaló alkotókkal is: Schiff Júliából Julia Schiff lett, Földes Miklósból Mike Foldes, Kemény Tamásból Tomaso Kemeny, Sohar Pálból Paul Sohar, Ferenc Terézből Teresa Ferenc. (Ez utóbbi szerző esetében majd még pontosítunk.) Ám talán nem feltétlenül kell ilyen drámaian kezelnünk a nyelvváltás kényszerét, felfoghatjuk derülátóbban is: egy költő számára aligha létezik nagyobb kaland, izgalmasabb szellemi feladat, mint egy új nyelv birtokba vétele. Megágyazni a lírának egy idegen nyelvtanban, egy idegen gondolkodásmódban, magáévá élni-töprengeni-álmodni a szokatlan hangzásvilágot, ragokat, szótagokat, logikát: „mi lehet ez széles föld felett szebb dolog az végek-nél?” Ez a lehető legszebb gazdagodás, a személyiség és az alkotói lehetőségek felvillanyozó kitárulása – régi bölcsesség, hogy minden embernek annyi élete van, ahány nyelvet beszél.

A nyelvváltástól függetlenül – ahogy az a magyar történelem idegenbe szakadt fiaival-lányaival már csak lenni szokott – persze valamennyi szerző élet- és családtörténete „kész regény”. Az 1946-ban amerikai költő, Mike Foldes édesapja 1932-ben költözött a tengerentúlra. Nem a semmibe ugrott fejest: nagybátyjához, Földes Dezsőhöz ment, aki már az első világháború kezdetétől az Egyesült Államokban élt, s korántsem mellékesen kétszeres magyar olimpiai bajnok kardvívó volt. Második, 1912-es diadala után az amerikai vívószövetség lecsapott rá, s egy visszatartatlan ajánlattal felfogadták edzőnek. Mike Foldes a civil életben elektronikai cégek értékesítési osztályán dolgozott, miközben több mint negyven éve publikál irodalmi lapokban.

Az 1938-ban született Tomaso Kemeny családjával tízévesen került Olaszországba, ahol – fájdalomosan tényszerű vallomása szerint – az évek során elvesztette anyanyelvét, és már legelső versei is olaszul csendültek. S bár a hivatalos megfogalmazás szerint „Budapesten született olasz költő”, európai-ként végzetesen a Duna fiának érzi magát. Julia Schiff Erdély peremén, a történelmi Temes vármegye egyik településén született a második világháború kezdetén. Egyetemi tanulmányait Temesvárott végezte. Megtapasztalta a Ceausescu-diktatúra legsötétebb éveit, s végül 1981-ben – sok ezer erdélyi szász sorstársához hasonlóan – áttelepült az akkori Nyugat-Németországba, ahol Münchenben talált új otthonra. Paul Sohar 1936-ban született, és tizenévesen érkezett menekültként az Egyesült Államokba. Filozófiai tanulmányait követően évtizedeken át egy vegyészeti laboratóriumban dolgozott – szépirodalmi pályáját idősebb fejjel kezdte. S végül az ígért pontosítás: Teresa Ferenc lengyel költő soha nem élt magyar földön, soha nem beszélt magyarul. Családnévének eredete feledésbe merült, felmenői vélhetőleg Mária Terézia uralkodása idején költöztek Magyarországról lengyel földre. 1934-ben született egy kelet-lengyelországi faluban, földműves szülők lányaként. Élete legdrámaibb fordulata, hogy 1943. június 1-jén a német megszállók a család lakóhelyét felégették, és a település csaknem teljes lakosságát, köztük Teresa szüleit is lemészárolták. Az akkor kilencéves kislány csodás körülmények között menekült meg a halálból.

Zsille Gábor